

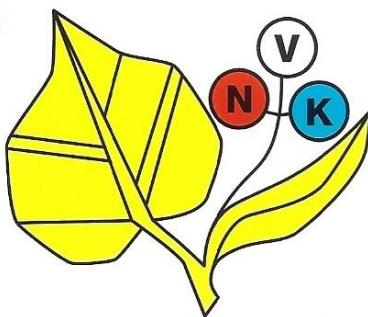
ČTVRTLETNÍK VÝBORU NÁRODNÍ KULTURY

LÍPA

ROČNÍK 24

ČÍSLO 2/2019

CENA 70 Kč

LÍPA

Kremel' je cieľ'

PAVOL JANÍK

Úprimne povedané, keď som si na internote prečítao vydavateľskú anotáciu 18. pokračovania špiónskej súrrie Daniela Silvu o prominentnom izraelskom agentovi Gabrieľovi Allonovi DRUHÁ ŽENA (Slovenský spisovateľ, Bratislava 2019, preklad Alena Redlingerová, zodpovedná redaktorka Katarína Jusková), tak som vzhľadom na znalosť celej autorovej tvorby rozmyšľal, či mám vobec kúpou diela zvýsovať predajnosť čoraz prieľahnejšej a povrchnejšej propagandy proti súčasnému Rusku.

Ked' som si napriek prvotnému zdráhaniu román prečítal, tak som následne otáľal, či mám napísat recenziu. Teraz mi je už jasné, že je to posledný príbeh zo spomínaného edičného projektu, ktorému ešte budem venovať pozornosť. Lacné knižné prezentovanie prchavých afér na pozadí reálneho spoločenského pohybu totiž nadobúda črtu paródie, ktorá oprávnenie vyzvoláva čítateľské rozpaky nad autorovou bezradnosťou a tendenciosťou.

V súvislosti s 18. bestsellerom skonštruovaným na základe rovnakej schémy sotva možno uviesť čokolvek prekvapujúce, preto sa sústredím len na zvyčajné klády a záporu. Pozitívna sa začínajú a končia v dôvernom poznani rutiných postupov spravodajských organizácií, a v rovine šibeničného či čierneho humoru sporadicky iskriaceho v dialógoch kľúčových postáv.

Autor sa opäť vracia k tvrdeniu, že izraelská spravodajská služba má zámerne zavádzajúci názov, ktorý nikako nesúvisí so skutočnou náplňou jej práce, a tak ju všetci, vrátane jej šéfa, nazývajú Inštitút. Už neraz som marné konštatoval, že Ha-Mosad le-Modi'in u-le-Tafkidim Mejuchadim je v preklade z hebrejsčiny Inštitút pre spravodajstvo a špeciálne operácie, čiže Mossad (Mossad) znamená Inštitút a netreba pomenovať vymyšľať krížokolmne zdôvodnenia.

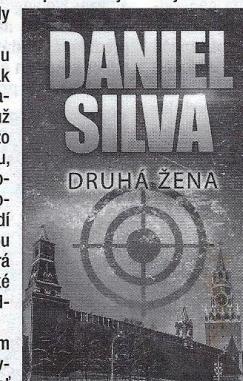
Ako z primitívneho hororu vyzerá obraz ruského Služby vonkajšej rozviedky (SVR), ktorej zradcov

vraj čaká pomalá mučivá smrť. Uvedený prístup by vylučoval možnosť výmeny špiónov. Do mozaiky zapadá kauza Skripala – dôstojníka ruskej vojenskej rozviedky GRU, ktorý pracoval pre Britániu. Rusi ho odhalili, odsúdili, omilstostili a vymenili. Potom bol na území Spojeného kráľovstva priotrávený spolu so svojou dcérou – zhodou okolností krátko pred volbami ruského prezidenta a pred Majstrovstvami sveta vo futbale v Rusku, teda išlo

o dobre načasovaný škandál v britskej réžii zameraný proti Moskve, ktorú v tejto súvislosti obvinili. Navýše – Skripalovi atentát záračne prežili a dnes už verejnosť ani nevie, kde sa obaja nachádzajú. Nehovoriac o tom, že hysterickú reakciu Západu (teda USA a EÚ), po ktorej nasledovalo vypovedanie ruských diplomatov a hospodárske sankcie, medzičasom prekryli reálne a podstatné problémy – predovšetkým spojené so známym brexitom, čiže procesom vystúpenia Británie z Európskej únie. Na druhej stane Atlantiku pokračuje diskreditácia prezidenta USA, ktorá pramení z apriórneho úsilia jeho oponentov kompromitovať ho ako údajného ruského agenta.

V načrtnutých siločiarach Daniel Silva označuje súčasné Rusko za fašistické a jeho prezidenta za fašista, ktorý vládne prostredníctvom politických vrážd, medzi ktorými dominuje práve pertraktovaný prípad Skripalovcov. To je už hľadom dostačne závažný dôvod, aby som sa zbytočne nesnažil do formy siahodnej recenzie rozpísť štyri strany mojich hestovitých rukopisných poznámok.

Azia len treba uviesť na pravú mieru niekoľko detailov. Každý pozorný čitateľ určite vie od prvého exponovania konkrétnej postavy, že práve ona informuje moskovskú centrálu bezprostredne z najvyšších miest anglo-americkej spravodajskej komunity. Len autor a jeho geniálni výšetrovatelia potrebujú takmer celú knihu, aby konečne na to prišli aj oni.

Mimochodom – autorovi akosi uniklo, že komunistická teória nevznikla v Rusku a viacerí Marxovi predkovia boli rabini. Rovnako si nevšimol, že vo vedení Sovietskeho Ruska a následne Sovietskeho zväzu boli vo významnej miere zastúpení profesionálni revolucionári, ktorí do krajinu prišli zo zahraničia, vrátane USA. Zabudol aj na fakt, že štát Izrael vznikol z iniciatívy Sovietskeho zväzu a v jeho vedení boli viaceré výrazné osobnosti pochádzajúce z Ruska. Pravdaže – v autorovom podaní niet ničaké zmienky o tom, že Izrael sa spočiatku očitol v blokáde zo strany Británie a prežil vďaka podpore Československa, konkrétnie generálneho tajomníka Komunistickej strany Československa Rudolfa Slánskeho, ktorý zabezpečil letecký most ponad britskú námornú blokádu. Samozrejmostou je autorské ignorovanie ľavcových experimentov v Izraeli, kde vznikli kibuce založené na principoch sionizmu a socializmu, kolektívnom vlastníctve, kolektívnej výchove detí a na rovnakom finančnom ohodnotení členov. Silovo vykreslovanie Británie a Izraela ako najblížších spojencov má v skutočnosti väzne historickej trhliny.

S podobnou ostrážitosťou by sme mali prijímať autorevé názory, podľa ktorých všetky bývalé členské štáty niekdejšej Varšavskej zmluvy, ktoré sú dnes v NATO, nadalej Moskva pokladá za svoje spriatelene krajiny. Keď ruského prebehlike prevezú z Budapešti do Viedne cez Dunaj kompou, tak sa Stredoeurópan musí zamyslieť nad americkým zemepisom alebo nad kvalitou prekladu slova, ktoré označuje ploché plavidlo na prevádzanie cez rieku. Upozorníť treba aj na autovoru zamielenie faktu, že väčšina utečencov zo Sýrie ušla pre násilné teroristické organizácie Islamský štát, nie pred mäsiarom s Damasku a jeho ruskými podporovatelia, ako tvrdí Daniel Silva, čím zároveň anuluje podiel ruskej a sýrskej armády na porážke moslimských extrémistov. Tí pre autora v tomto románe pre zmenu vôbec neexistujú, hoci v predchádzajúcich príbechoch zväčša hrali prvé hrušle, pričom bombový útokom vo Viedni Gabrielovi Allonovi zabili syna a zmrzačili prvú manželku... Neudržateľnosť autorových tvrdiení o nezmieritelnom nepriateľstve Izraela a Ruska vyniká na pozadi praktickej globálnej politiky. Napriek ojedinelým incidentom majú obe krajinu korektné bezpeč-

nostné vzťahy. Izraelskí experti dokonca na televíznych obrazovkách dávajú zretelne najavo, že politika ich štátu musí upustiť od riešenia obrany výlučne vojenskými prostriedkami, pretože nová situácia v pomere síl klíčových superveľmocí si vyžaduje rozumnejšie a menej nebezpečné postupy, vrátane tesnej spolupráce nielen s Bielym domom, ale aj s Kremľom. Izraelskí odbornici a predstaviteľ židovských komunit v niektorých spomedzi bývalých sovietskych republík dôrazne poukazujú na Západom tolerované či priam podnecované oživovanie nacizmu v krajinách, ktoré sa horlivovo angažujú proti Moskve.

Daniel Silva namiesto špiónažného románu predkladá traktát, ktorý vyjadruje patologický odpor k Rusom a Slovanom, čo možno charakterizať ako programové hanobenie národa

a cieľavedomé podnecovanie etnickej nenávisti. Poloha, do ktorej dospel v 18. pokračovaní ambiciozného edičného projektu, už prekročila všetky únosné hranice. To však nie je parketa pre recenzenta beletrie. Na posudzovanie uvedených skutočností sú v civilizovaných krajinách, vrátane Slovenska, príslušné zákony, hoci autor jedným dychom dehonestuje celé krajinu a ich obyvateľov, a zároveň v osobitných poznámkach tvrdí, že jeho dielo je len fikciová a slúži iba na pobavenie. Tak potenciálnym záujemcom želám príjemnú a ničím nerušenú zá-

21. 1. 2019

Námet na hollywoodsky film

PAVOL JANÍK

Jedným z pozoruhodných spravodajských prípadov v nie tak dávnych dejinách je dramatický príbeh Erwina van Haarlema. Jeho skutočná totožnosť ostávala zahalená tajomstvom aj na londýnskom súde Old Bailey, kde ho v marci 1989 odsúdili na 10 rokov za špiónaž v prospech Československa bez toho, aby vedeli, koho vlastne súdila, čo predstavuje zrejme absolutný unikát v história justície. Totožnosť podplukovníka Václava Jelínka, väzneľa v najťažších podmienkach na ostrove Wight, prezradil v roku 1992 územní okruh britskej kontrarozviedky Security Service (Bezpečnostnej služby, znácejšej pod označením MI5) vtedajší šéf československej rozviedky ÚZSI (Úrad pre zahraničné styky a informácie) generál Radovan Procházka.

Československý vyzvedač pôsobil vo Veľkej Británii od roku 1975 až do svojho zatknutia v apríli 1988. Bol nelegálom, teda človekom so zmenenou identitou. Pojmom ilegálna rozviedka sa označujú príslušníci spravodajského personálu, ktorí odchádzajú na územie predpokladaného protivníka bez toho, aby boli pred trestným stíhaním chránené diplomatickou imunitou. Zväčša smerujú do cieľa svojho pôsobenia cez tretie krajinu, kde preinlbujú a potvrdzujú vlastnú kryciu legendu, pričom často používajú totožnosť osôb, ktoré už zomreli, alebo dokumenty občanov cudzích štátov. Hlavný dôvod pre vysadzovanie nelegálov sú prípravy na možný vojnový konflikt, počas ktorého sú prerušené diplomatické styky, zastavená akákoľvek obchodná činnosť, znemožnené prekračovanie hraníc a odosielanie pošty. V takom prípade nelegáli prevezmú riadenie spravodajskej agentúry na území protivníka a pomocou vysielaciekom komunikujú s centrálou vlastnej tajnej služby.

Na vytvorenie novej holandskej totožnosti československého špiona, dlho známeho iba pod menom Erwin van Haarlem, pražská centrála využila skutočnosť, že holandská občanka židovského pôvodu Joana van Haarlemová mala počas druhej svetovej vojny dieťa s nemeckým dôstojníkom polského pôvodu, ktorý bol ubývaný v domácnosti jej rodičov. Svoje neželané dieťa pred koncom vojny zanechala v detskom domove na území vte-

dajšieho Protektorátu Čechy a Morava. Po vojne však požiadala Medzinárodný Červený kríž o pátranie po chlapcovovi. To bol pre československú rozviedku priažnivý podnet na vytvorenie novej identity pre vhodnú osobu. Po overení, že otec hľadaného dieťaťa padol počas vojny a matka sotva môže identifikovať svojho syna, tajná služba podsunula Medzinárodnému Červenému krížu falóšného Erwina van Haarlema.

Ten na základe žiadosti oficiálne získal holandské občianstvo (čiže aj holandský pas) a presídil sa do Londýna, kde spočiatku pracoval v hoteli Hilton a neskôr založil obchod so starožitnosťami. Vstúpil do spoločenského života aj do niekoľkých židovských organizácií. Po krátkom čase začala centrála pre Haarlema rádiom vysielať správy a rezidentúra v Londýne zakladáť mŕtve schránky. Vybaľoval ho tajnopisné prostriedkami a krycimi adresami pre posielanie správ centrále. Počas triaštiček rokov spravodajskej práce van Haarlem prijal okolo dvesto šírovanych správ. Britská kontrarozviedka nepochybne monitorovala vysielaie centrálnej a určile priestoru, kde sa nachádza vysielač, čo jej umožnilo zistíť, že ide o informácie pre československého agenta.

Je toho viac, čo mohlo vieť k rozuzleniu prípadu. Niektoré časti správ – kde pochybením mohlo dojsť k opakovaniu použitia šífy – britská MI5 zrejme dešifrovala. Tak sa dozvedeli, že agent, niekde v Londýne, dostáva pokyny na prenikanie do medzinárodných židovských organizácií, ale aj na získanie informácií o britských firmách, ktoré sa podielajú na výrobe zbrani systému hviezdnych vojen. Erwin van Haarlem sa stretol aj s izraelským náčelníkom generálneho štábu Moše Levym a pri návštěvach parlamentnej reštaurácie si rád pohovoril s vysokými úradníkmi ministerstiev priemyslu i obrany. Aj to mohlo byť prvotným signálom a dôvodom rozpracovania britskou kontraspionážou. Začali ho sledovať, odpočúvať, obklopovali agentmi.

Erwin van Haarlem veľa cestoval. V rokoch 1985-86 opakované navštívil aj Moskvu a Kyjev. Vyhľadával židov, ktorí zamýšľali odísť do Izraela. Čažko predpokladal, že by takéto aktivity nesledo-

vala britská kontrašpionáž. Možno aj jeho obchodné cesty po západnej Európe. Do Paríža, Zúrichu, Viedne. Niekolkokrát potom pokračoval s iným pasom až do Prahy. To sice bolo dobré pre riadenie agenta, ale riskantné pre jeho bezpečnosť.

Problémom krycia Erwina van Haarlema boli neuspeškové ekonomicke výsledky jeho obchodnej činnosti. Žil v londýnskej štvrti pre bohatých ľudí a bol len otázkou času, kedy začne MI5 preverovať, z akých zdrojov si môže dovoľiť finančovať nákladný životný štýl. Pražská centrála si tieto tažkosti uvedomovala a snážila sa mu v podnikaní pomôcť. Niektoré obrazy pravdepodobne od neho pod krytom fiktívneho kupíla. Lenže predané obrazy sa neskôr opäť našli v jeho obchode. Ak ho už podozrievali, mohli zisťovať, že jeho bankové účty a výdavky sú oveľa vyššie ako jeho príjmy. Pred súdom nemohol preukázať, odkiaľ pochádzala asi šesťdesiat tisíc libier. Ďalším háčikom bola vysoká infiltrácia československej rozviedky britskou tajoucou službou, a tak nemožno vylúčiť ani to, že ho prezradil niekto z prebehlikov spolu pracujúcich s Britmi. Uvedenom čase britská ofenzívna výzvedná organizácia (Secret Intelligence Service, známejšia ako MI6) riadila najmenej dvoch vysokých dôstojníkov československej rozviedky pôsobiacich v zahraničí a jedného vysokého dôstojníka britského odboru v pražskej centrálnej. Signál mohol uniknúť aj z prostredia KGB, kde tiež mala britská MI6 a americká CIA svojich ľudí. V rámci koaličnej spolupráce sovietskej spravodajskej služby mala informácie o činnosti svojich vtedajších partnerských výzvedných organizácií spojenec - ak chcete satelitných - štátov. Je toho veľa, čo mohlo Erwina van Haarlema priviesť až do Old Bailey.

Mimochodom – v tejto súvislosti treba uviesť, že typovo sa vo svete tajných služieb vždy pokladajú

za primárne informácie o výzvedných organizáciách protivníka, za sekundárne sa považujú kľúčové strategické údaje o druhoch a rozmiestnení zbraní hromadného ničenia, o utajovaných alebo pripravovaných zásadných politických rozhodnutiach a podobne. Niektorí pozorovatelia, ktorí chcú znižiť profesionálnu prestíž Erwina van Haarlema, charakterizujú jeho zdroje ako terciárne, ale fakt je, že

Foto Oiga Janíková

vo vtedy aktuálnych odzbrojovacích rokovaniah medzi Východom a Západom, najmä medzi Sovietskym zväzom a USA, ktoré sa uskutočňovali na najvyššej úrovni a týkali sa obmedzenia strategických zbraňových systémov, poznatky získané podplukovníkom Václavom Jelinkom zohrali významnú úlohu. Britská kontrašpionáž MI6 Erwina asi dva roky rozpracovala. Nasťahovali sa do bytu vedľa neho a odpočívali ho. Zatkli ho v roku 1988 priamo pri príjme rádiovéj správy z Prahy. Vyhliásili, že je holandský občan, ale súčasne žiadali, aby o jeho zaťknutí informovali československé výslyšlanectvo. Našli uního v dutine vydlabanej do mydla ukrytý blok šifier – malý tenký blok papiera, na ktorom je strojom vytačený neopakujúci sa kľúč na používa-

nie pri posielaní kódu, známy aj ako jednorazový blok. Počas vyšetrovania test DNA preukázal, že Joana van Haarlemová nie je jeho matka, a tak všetky jeho doklady o totožnosti považovali za falšné. Vyšetrovaním, ani v rámci súdneho procesu mu veľa nedokázali, pretože až na výnimky monitorované vysielanie z Prahy neďelovali a navyše sa im nepodarilo zachytiť ani jednu správu, ktorú Haarlem posielal do Prahy. Napriek tomu ho pod falšným menom Erwin van Haarlem odsúdili na desať rokov.

Tým sa však jeho príbeh nekončí. Už spomínany vtedajší šéf československej rozviedky generál Radovan Prochážka napísal 20. februára 1992 podplukovníkovi Václavovi Jelínkovi do prínesu stráženej väzenia na Isle of Wight list, kde ho akej jeho nadriadený rozkazom požadal, aby Britom odhalil svoju skutočnú identitu, čo však adresát pokladal za podvrh a ďalší trik MI6. Napokon sa však predsa len – aj na základe intervencie prezidenta Václava Havla a britského premiéra Margaret Thacherovej – vrátil do vlasti, kde ho čakalo nemilé prekvapenie, keďže ho pre zmenu na letisku nezákonne zadzírali jeho niekdajší kolegovia z prvej správy Státnej bezpečnosti, ktorá sa medzičasom premenovala na Úrad pre zahraničné styky a informácie. Počas nedobrovolného pobytu v konspirácii vile ÚZSI ho bývali spolupracovníci nutili, aby podpisal rozličné dokumenty, ktorími by sa vzdal finančných nárokov vyplývajúcich z jeho spravodajského pôsobenia v zahraničí. Tajná deportácia nelegálnej Erwina van Haarlema do Prahy sa uskutočnila v aprili 1993.

Neskôr pracoval ako tlmočník a v tomto posteňení sa zúčastnil aj na rokovaniah pri predaji Investičnej a poštovnej banky (IPB) japonskému priemyselnému a finančnému konglomerátu Nomura Group. Česká verejnosť sa však nadalej o prípade Erwina van Haarlema nič nedozvedela a vôleb po prvý raz sa o ňom zmienili české médiá až v roku 1996, keď do Prahy prišiel Nigel West, britský spisovateľ, zameraný na problematiku tajných služieb, európsky editor americkej časopisu World Intelligence Review a riaditeľ vydavateľstva tiež orientovaného na špiónáž St Ermin's Press. Ten poskytol médiám Erwinovu dobovú fotografiu a očakával, že sa mu van Haarlem ozve, aby s ním mohol napiisať jeho memoáre. Lenže Václav Jelínek, ktorý v tom čase už opustil rozviedku a pracoval ako prekladateľ, sa mu neozval a nikomu

nezveril tajomstvo svojho niekdajšieho spravodajského pôsobenia.

Až v roku 2005 vyšla kniha Český špión Erwin van Haarlem, v ktorej autor Jaroslav Kmenta verejnosei sprístupnil autentické svedectvo Václava Jelíneku o jeho kariére nelegálneho vyzvedača. Na publikáciu nepráznivo reagovali niekoľko recenzentov, ale ich výhrady mali prevážne ideologickej charakter z hľadiska výmeny geopolitickej gravitačných polí po roku 1989. Jedna z výhrad bola poznáčená urazenou samolúbosou konkurenčného autora štvorvázkového diela Československo vo zvláštnych službách Karla Pacnera, pretože Václav Jelínek sa so svojím autentickým životným príbehom neobrátil práve naňho. Azda jediná oprávnená kritická pripomienka sa týka poznámky Václava Jelíneka, ktorý sa čudoval, akým amatérskym spôsobom sledovali zamestnanci britskej tajnej služby MI6, pretože ich činnosť ľahko spozoroval pri rutinnych opatreniach, zameraných na odhalenie sledovania. Lenže naozaj existujú dva typy sledovania – utajené a otvorené. Prvý typ sa usiluje odhaliť činnosť sledovaných osôb, kým účelom druhého typu je znervózniť sledované osoby a odradiť ich od zamýšľanej činnosti. Napokon túto prax uplatňovala aj československá Štátна bezpečnosť v rámci preventívno-výchovného pôsobenia najmä vo význame k disidentom, aby upustili od protizákoníčného konanania (jednoducho sa tiež usilovala predchádzať porušovaniu právnych noriem, aby osobe neuplatňovala represívne zásahy).

Osobitnú kapitolu predstavuje osud skutočného Erwina van Haarlema, ktorý sa pod týmto menom narodil 24. 8. 1944 (len o deň neskôr ako Václav Jelínek) a ktorého následne jeho matka ešte pred koncom 2. svetovej vojny odložila do detského domova v Olešoviciach. Teraz sa volá podľa svojich adoptívnych rodičov a žije v jednej dedinke v Čechách. Jeho krstné meno je Ivo. Je to skutočne dojímavý životný príbeh. K svojim náhradnym rodičom pocítuje úctu, ale najbližší vzťah má predsa len s svojim vychovávateľkám v ústave pre opuštene deti.

Ako vidieť – vojnové udalosti a špiónáž hlboko zasahujú do najintímnejších a najemocionálnejších psychologických stier mnohých jednotlivcov. Ako po desiatkach rokov riadenia východonemeckej rozviedky skonštatoval jej šéf Marcus Wolf, nik nemá právo zasahovať do súkromia nevinných ľudí.

7. 4. 2019

Fakty namiesto emócií

PAVOL JANÍK

Niekajší šéf jednej z izraelských spravodajských služieb Yakov Kedmi neprestáva šokovať účastníkov televíznych diskusií chľostnými informáciemi, ktoré dôverne pozná z vlastnej profesinálnej skúsenosti. Podľa jeho vyjednania výzvedné sféry USA odovzdali svoje operatívne dokumenty americkej Ústrednej spravodajskej agentúre (Central Intelligence Agency – CIA), ktorá ich podrobne študuje a využíva vo svoj prospech.

Navyše poznamenal, že v bývalom sovietskom Výbore štátnej bezpečnosti (KGB ZSSR) sa iba 5. správa zaoberala problematicou ochrany ústavného poriadku, teda vnútorným spravodajstvom zameraným na monitorovanie vlastných občanov vzhľadom na ich príslušnosť k jednotlivým etnic kým, náboženským, názorovým či profesijným skupinám. Aj v tejto sfére však KGB výlučne sústredoval poznaní, analyzoval ich a predkladal odporúčania, ale konkrétné riešenia a politické rozhodnutia prijímal politbyro Komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Často dochádzalo k sporom medzi predstaviteľmi KGB, ktorí vychádzali z objektívnych zistení, a politbyrom KSSZ, ktoré pred faktografickými pohľadmi uprednostňovalo ideologicke očakávania.

Izraelský expert upozornil na skutočnosť, že spolupráca občanov s bezpečnostnými zložkami vlastného štátu je samozrejmosťou aj v najdemokratickejších krajinách sveta. Prvý a dozvätnejší riaditeľ FBI John Edgar Hoover vylíhal, že jeho úrad má pod kontrolou všetky politické strany v USA, vrátane komunistickej. Yakov Kedmi dodáva, že tak to bolo a je a bude vždy a všade. Navyše – britské či americké tajné služby nikdy neohrozia svojich informátorov ich zverejnením. Týka sa to i smutne známej antikomunistickej hystérie, ktorú inicioval senátor Joseph McCarthy. Známe sú mená iba tých akterov, ktorí sami verejne vystupovali proti podzrievaným osobám. Mimochodom – účasťou na uvedenej kampani si založili politickej kariéru aj neškorí prezidenti USA Richard Nixon a Ronald Reagan.

Najmä pobaltské štáty sa dnes stavajú do pozicie, že boli okupované Sovietskym zväzom, ale

Yakov Kedmi konštatuje, že podobne ako východné Nemecko bolo nemeckým štátom, hoci s odlišnou ideológiou ako západné Nemecko, tak aj sovietske pobaltské republiky neboli ruskými štátmi, ale mali vlastné politické i výzvedné zložky. To, že ich silové štruktúry používali ruštinu je rovnako nevyhnutnou podmienkou jednotnej vnútornej komunikácie, ako to, že v rámci britského impéria všetky jeho vojenské a bezpečnostné zbrane, vrátane Indie a ďalších vzdialených území, používali angličtinu. Práve tak je to aj teraz v prípade súčasného velenia spoločné aktivity členských krajín NATO.

Sovietsky KGB sa rozdelil podľa amerického vzoru – Služba vonkajšej rozviedky (SVR) je analógiou CIA, Federálna služba bezpečnosti (FSB) má charakter FBI, Federálna agentúra vládnych komunikácií a informácií (FAPSI) je obdobou NSA atď. Vojenská rozviedka GRU si ponechala pôvodné označenie a pôsobí ako jej zaoceánsky náprotivok, ktorým je Defense Intelligence Agency – DIA. Nečudo, že Yakov Kedmi považuje za absurdné opakovanie volania po zverejnení dokumentov niekdajšieho KGB. Správne konštatuje, že Ruská federácia je nadalej veľmoc a preto, že chápe všetku dôležitosť svojho spravodajského aparátu. Československý prezident Václav Havel spočiatku klamal verejnosť vyhláseniami, že zruší tajné služby a dokonca žiadal rozpustenie NATO, ale čoskoro začal zneužívať archív Státej bezpečnosti proti svojim politickým konkurentom, a pracovať na rozšírení Severoatlantickej paktu smerom na východ, čoho zmyslom je preniesť bojiská ozbrojených konfliktov na územia niekdajších socialistických štátov a bývalých sovietskych republík.

7. 1. 2019

Yakov Kedmi. Foto AE News

Ľudový agent ľudovej armády

PAVOL JANÍK

Zvoleným názvom recenzie nechcem znižovať váhu literárne spracovaných spomienok autora, ktorý bol v rokoch 1963 – 1992 spolupracovníkom vojenskej rozviedky, naopak chcem zdôrazniť autentický pohľad zdola na činnosť Spravodajskej správy generálneho štábu Československej ľudovej armády, predovšetkým v kontexte kľúčových spoločenských udalostí v rokoch 1968, 1989 a 1992. Autor mal po celý čas súbežne svoje civilné povolanie a v rámci povolávacích rozkazov absolvoval v rozprávach troch desaťročí výcvik vo viacerých odbornostiach potrebných pre vedenie skupiny diaľkového agentúrneho prieskumu.

Olin Jurman (občianskym menom Oldřich) vo svojej praxi používal falosné doklady s rozmanitými priezviskami, nemenoval sa mu len krycie označenie HRNEC. Na obátku knihy ŠPIÓN je uvedený podtitul 30 let ve službách VOJENSKEJ ROZVĚDKY, ale v úvode i závere samotnej knihy sa podtitul miernie odlišuje (30 let ve službách ARMÁDNÍ ROZVĚDKY), čo je sice zdanlive malý rozdiel, ale na veľmi exponovaných miestach publikácie, takže to vyznieva ako prejav nedôstihu, ktorá sa vztahuje aj na edičiu prácu (Nakladatelství Brána, Praha, 2015).

Úprimne povedané – prevažná časť projektu pozostáva z pomerne podrobnych opisov jednotlivých cvičení (ilustrovaných odtajnenými archívymi dokumentmi, hodnoteniami a mapkami), kde sa zákonite veľa opakuje. V tomto zmysle by projekt v celom rozsahu azda mohol byť príťažlivý pre okruh špecifických zájemcov, teda – ako sa dnes módne a anglofónne vracia – vásivných čitateľov MILITARY literatúry. Keďže k nim nepatrim, upriamim pozornosť na skutočnosť, ktorá pokladám za podstatné pre každého, kto chce hlbšie pochopiť skryté mechanizmy spoločenského vývoja.

Kniha uvádzá, že prvým šéfom československej vojenskej rozviedky v roku 1945 bol major justičie Anton Raša. Autor mu nevenuje osobitný priestor, ale spojenie s justičiou naznačuje, že mohlo ísť o prokurátora v procesoch s prezidentom Jozefom Tisom a s Bielou légiou, ktorí ale čoskoro bol sám politicky prenasledovaný – spo-

čiatku ako burzoázny nacionalista, potom odsúdený za údajnú špionáž, a následne ako trockista. Občiansky bol rehabilitovaný v roku 1964.

Podľa autora československú vojenskú rozviedku do roku 1948 riadila britská tajná služba, potom jej vedenie prevzala sovietska GRU, ktorej inštruktori v nej pôsobili až do roku 1992. Dovoľím si poznamenať, že až do rozdelenia Česko-slovenska, a teda aj počas všetkých troch rokov (1990, 1991, 1992), ked bol československým prezidentom Václav Havel (od 29. 12. 1989). K už spomínaným nedôslednosti treba priradiť výklad skratky GRU ako Gosudarstvenoje razvednoje upravlenije, čo má byť správne Glavnoye razvedyvatelnoye upravlenije.

K nevysloveným zvláštnostiam patrí pravdepodobná skutočnosť, že agentúrne skupiny našej armády mali zrejmé charakter samovražedných misií, lebo ich vždy škollili, ako preniknúť na druhú stranu, ale nie, ako sa po plnení úlohy vrátiť späť. Zaujímavý bol aj spôsob vyhľadávania jazykovo prípravených pátračov – vyberali napríklad potomkov repatriovaných baníkov, ktorí detstvo prežili v Belgicku, a tak ovládali francúzštinu, nemčinu a flámsčinu (miestnu formu holandskiny). Ďalej deti zo neobsunutých nemeckých rodín. Neskôr spomedzi československých študentov, ktorí absolvovali vysoké školy v NDR. (Tam študoval aj Ján Čarnogurský.) A napokon vynikajúce talenty z jazykových škôl v ČSSR.

Kuriozitou je archívny záväzok autora, v ktorom sa pod hlavičkou Československá socialistická republika zavádzuje spolupracovať s československou spravodajskou službou, ale nikde v texte sa nespĺňa, že ide o ministerstvo obrany, generálny štáb či armádu. Neschýba však vedomie zodpovednosti za obranu celého socialistického tábora, ako aj presvedčenie o správnosti politiky KSČ a vlády ČSSR, hoci tá sa počas 30 rokov niekoľkokrát zmenila.

Ti, ktorí majú vo svojom okolí bývalých či súčasných vojenských vysadkárov, by mali vedieť, že ich poslaním nie je skákať niekom len tak zo športu, ale skákať niekom, aby tam protivníkom podrezávali hrdlá, lámal väzy a podobne. Jeden

z nich sa cez slovenské ministerstvo obrany zatúlal do rezortu kultúry a zaradil sa aj medzi expertov nemenovaného pomerne úspešného kandidáta na úrad prezidenta Slovenskej republiky. Čo mu mohol radiť, vedia asi len oni dvaja.

V súvislosti s rokom 1968 autor konštatuje, že vojenská rozvedka zo svojich zdrojov v krajinách východného bloku i z prostredia štátov Severoatlantickej paktu (NATO) v predstihu vedela o pripravovanej invázii spojeneckých vojsk do Československa. Napriek tomu sa aj na úrovni vedenia ministerstva obrany uvažovalo o možnosti vystúpenia z Varšavskej zmluvy a vyhlásenia neutrality ČSSR. Samozrejme – o všetkom bolo informované aj najvyššie vedenie KSČ, vrátane vtedajšieho prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa Alexandra Dubčeka.

Nebudem pri tejto príležitosti rovňať spekulácie, že práve on zabezpečil sovietskej armáde dôvod, aby mohla na našom území rozmiestniť svoje sily. Fakt je, že stačí pohľad na mapu, aby každý videl, že ZSSR potreboval mať na našej hranici so Západným Nemeckom rovnaké vojenské kapacity, aké tam mali v opačnej strane USA.

Skrátka – vedúci predstaviteľia ČSSR vedeli, čo bude nasledovať a že Západ nepohnie ani prstom, lebo bude rešpektovať usporiadanie Európy na dohodnuté záujmové sféry veľmoci na základe výsledkov 2. svetovej vojny.

Československá vojenská rozvedka sa spoliehala, že každá armáda musí mať vlastné oči a uši, dokonalý prehľad o svojich susedoch a byť pripravená na akúkoľvek eventualitu, že teda politická situácia nemá vplyv na záujem získať strategické, taktické a technické údaje o cudzích armádach. Následne stranice čistky však zna-

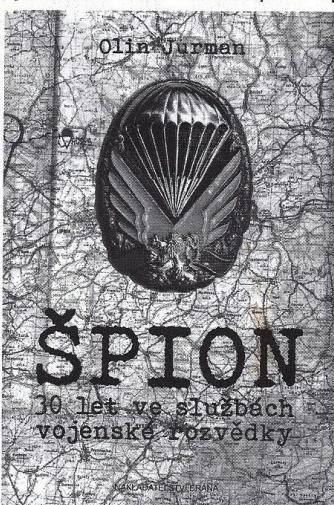
menali významné zmeny aj v rezorte obrany, vrátane sprivedodného organizačného chaosu.

Štandardná agentúrna skupina mala piatich členov – veliteľa, radistu a troch pátráčov, ktorých cvičili v dôslednej konšpirácii. Ani oni nazvájomi o sebe nemali veľa vedieť, ale v rámci počiatocných normalizačných zmätkov ich povolali na cvičenie aj dvadsaťtich naraz a zaradili ich medzi ostatných vojakov, ktorým navyše veliteľ útvaru verejne oznámil, že ide o utajenú jednotku, ktorej príslušníkov si nemajú vísť ani sa s nimi rozprávať. A v politickom období tiež niektorí spravodajcovia emigrovali na západ.

Autor zdôrazňuje, že štátna spolahlivosť sa bude preukazovať vždy, len si to niekoľk neuviedomuje. Príslušné orgány sa hrabú aj v živote starých rodícov, súrodencom, tieto a strýkov, ale aj príbuzných potenciálnych manželiek, pričom ich osobitne zaujíma, či je niekoľko z nich v zahraničí a prečo a či ešte žije.

K perličkám publikácie určite patria niektoré odštajnené skutočnosti. Napríklad podnik zahraničného obchodu TRANSAKTA bol krytím 25. oddelenia vojenskej rozvedky, ktoré sa zamieravalo na strategický priestrek krajín blízkeho dosahu, ale do jeho záujmovej oblasti patrili aj Švédsko a Švajčiarsko.

Všeobecne známy podnik zahraničného obchodu TUZEX mal pre potreby vojenskej rozvedky výčlenené kompletné oblečenie a osobné potreby, vrátane hodiniek, hygienického vybavenia, fotoaparátov a akýchkoľvek produktov zahraničnej výroby, aby príslušníkov spravodajského personálu v cudzine neodhalili na základe predmetov vyrobených v Československu. Zároveň TUZEX udržiaval 50 kilogramov zlata v Šperkoch, dukátoch a ďalších cennostach, aby ich agenti mohli prepravovať za hranice v dvojitych kože-

ných opaskach, alebo v textilných opaskoch s vreckami pripnutými okolo tela pod oblečením. Zlato je totiž univerzálné platičko, ktoré sa dá použiť v každej situácii a v akomkoľvek prostredí.

Pravdaže – na špiónáž sa hojne využívala aj riečna plavba po Dunaji a Labi.

A čo napokon priniesol vojenskej rozvedke Michal Gorbáčov, glasnosť, perestrojka a uskorenie? Hámam len vedomie, že ešte stále cvičíme, len nevieme s kým a proti komu. Napriek tomu v nej zotrvali a veľkopanský sa nadalej správali inštruktori zo sovietskej GRU aj po prevrati v novembri 1989. V súvislosti s nasledujúcim rozdelením Československa posledný šéf Správ-

vodajskej správy generálneho štábou ČSLA cez iné funkcie prešiel do novej slovenskej armády ako riaditeľ strediska strategických štúdií. Celkovovo si nemožno predstaviť konštituovanie vojenských spravodajských služieb ČR a SR bez využitia odborníkov s dlhorčinnými profesionálnymi skúsenosťami, ktoré nadobudli v niekdajšej federálnej vojenskej rozvedke.

Rezort obrany ostal uchránený v porovnaní z ministerstvom vnútra, ktoré sa stalo klúčovým predmetom súperenia rozličných protichodných politických záujmov, čo čiastočne ochromilo aj vojenskú rozvedku, pretože vnútro aj pre armádu vyrábalo krytie dokladu, riadilo v armáde vojenskú kontrarozvedku atď.

Nevedia, že to nevedia

PAVOL JANÍK

Jeden z najrenomovannejších slovenských investigatívnych novinárov po tom, čo mu polícia ukázala, ako bol sledovaný, na televíznej obrazovke vyhľásil, že už nebude taký naivný ako doteraz. Tým azda nedochádza priznal, že investigatívi žurnalisti naozaj vôbec neexistujú, len sa rozliční naivní pracovníci médií nechávajú využívať na inscenovanie takzvaných únikov informácií.

Názorným príkladom je dozairané celosvetovo najvýznamnejšia aféra Watergate, ktorá viedla k odstúpeniu prezidenta USA Richarda Nixona. Mediálnu a politickej lavínu zdarivo spustil článok v The Washington Post, ktorý sa operál na anonymný zdroj. V skutočnosti kampaň cieľavedome rozpútala zástupca riadiťa FBI (Federal Bureau of Investigation – Federálneho úradu vyšetrovania) Mark Felt, dlhो verejnosti známy len pod pseudonymom Deep Throat (hlboké hrdlo).

Súčasťou aktuálneho slovenského skandálu je mediálne označovanie organizátora sledovania investigatívnych novinárov pojmom bývalý siská Ludia, ktorí si na rozdiel od médií ešte niečo pamäťajú, dobre vedia, o koho vlastne ide, teda o niekdajšieho investigatívneho žurnalistu, ktorý už dávnejšie v poprednom mienkovom denniku uverejňoval detaily z prostredia Slovenskej informačnej služby, vrátane poznávacích známkov sledovacích vozidiel.

Vtedy išlo o systematické publikovanie údajov z paralelných spravodajských štruktúr v rámci ľaženia proti premiérovi Vladimírovi Mečiarovi. Následne sa z redaktora bývalého mládežníckeho denníka stal riaditeľ kontrarozvedky SIS. V tejto súvislosti treba poznámať, že naša civilná tajná služba predstavuje integrovaný model spravodajskej inštitúcie, ktorá organizačne spája rozvedku (ofenzívnu zložku) a kontrarozvedku (defenzívnu zložku).

Na záver sa žiada priopomenúť význam niektorých slov. Investigatívny znamená vyšetrovaci, kym naivná rovná prostoduchý, detinský, mán dôvtipný, ale aj bez príslušného vzdelenia (insitný). Najnovší akademický Slovňik súčasného slovenského jazyka akceptuje mnohé nezmysly a nedostatky z mediálnej praxe. Slovenčina však už dôvno pozná vhodnejšie výrazy ako investigatívec (vyšetrovajúci) či kreatívec (tvorca, teda nie tvorec ani štôvrec).

Napriek tomu v štátnom elektronickom mediálnom kombináte pôsobí oddelenie kreativity. Ani k tomu už naozaj niet čo dodat – iba ak zopakovať, že diletantstvo je nákladivé. No a diletant je ten, kto vykonáva činnosť, ktorú nerozumie, v ktorej sa nevyzná, na ktorú nemá odbornú prípravu, skrátka – nedouk. A tých je na výslní nášho verejného života – bohužiaľ – požehname.

25. 4. 2019